Inhoud

Broedvogelonderzoek op Walcheren in 2008 en 2009
door Jaco Walhout en Karel Leeftink

4 Staartmees - 2008
7 Pimpelmees - 2008
10 Koolmees - 2008
13 Boomkruiper - 2008
16 Spreeuw - 2008
20 Spotvogel - 2009
22 Bosrietzanger - 2009

Redactioneel

Gaat het nou goed of niet goed met de Boomkruiper en de Spotvogel op Walcheren? Volgt de Spreeuw op Walcheren de landelijke trend? Jaco Walhout en Karel Leeftink werpen daar wat licht op door middel van twee broedvogelonderzoeken. Voor niets gaat de zon op. Maar wat er uiteindelijk uitrolt, is voor de Walcherse natuur- en vogelliefhebber verplichte kost.

Corstiaan en Johannes

Broedvogelonderzoek van Staartmees, Pimpelmees, Koolmees, Boomkruiper en Spreeuw op Walcheren in 2008

Inleiding en keuze van de soorten
In het voorjaar van 2008 zijn op initiatief van de auteurs bovengenoemde soorten op Walcheren geïnventariseerd. Van de genoemde mezensoorten en de Boomkruiper is bekend dat deze de laatste decennia landelijk sterk in aantal zijn toegenomen. Het aantal broedparen van de Spreeuw neemt daarentegen al jaren gestaag af. Het onderzoek is bedoeld om een beter beeld te krijgen van de aantalsontwikkelingen op Walcheren

Methodiek en betrouwbaarheid
Vanaf begin maart tot eind juni hebben beide auteurs samen ongeveer 200 uur geïnvesteerd in het verzamelen van waarnemingen van territoriale vogels en nestlocaties (Spreeuw). Het gehele werkgebied (zie onder) is op de fiets 1-4 maal bezocht. De meeste dorpen zijn twee keer onderzocht; Vlissingen, Souburg en Arnemuiden zijn echter slechts eenmaal bezocht. Het inventariseren van algemene soorten als Pimpelmees, Koolmees en Spreeuw in bebouwd gebied is zeer tijdrovend, wat de lage bezoekfrequentie verklaart. Middelburg is verreweg het best onderzocht (vijf bezoeken in kader van monitoringproject van de Gemeente Middelburg). Op basis van de inventarisatie in Middelburg is voor de Pimpelmees en Koolmees een tabel gemaakt waarin de trefkans gedurende het seizoen is weergegeven. Op basis van deze gegevens zijn de aantallen vastgestelde mezen in bebouwde gebieden die slechts een keer bezocht zijn geëxtrapoleerd (zie figuur 1 en figuur 2 in de soortteksten). Vooral in dorpen en steden die laat in het seizoen (mei) zijn onderzocht, zoals Vlissingen en West-Souburg, is het verschil tussen de gevonden aantallen en de geëxtrapoleerde aantallen vrij groot.

Bij de interpretatie van de gegevens is uitgegaan van de systematiek zoals die is ontwikkeld door SOVON en vastgelegd in de handleiding Broedvogel Monitoring Project. De daarin genoemde datumgrenzen en fusieafstanden zijn gehanteerd (zie tabel).

Inventarisatiegebied
Het onderzoeksgebied bestond dit jaar uit Walcheren exclusief de duinstrook, bosgebieden, kreekbossen en grote buitenplaatsen. Gebiedsdekkend zijn onderzocht alle dorpen en steden, binnenwegen, groenstroken en kleine buitenplaatsen. Buitenom Oranjezon zijn enkele bos- en duingebieden eenmalig bezocht. De gegevens van deze gebieden zijn uiteraard niet volledig. De grens van het onderzoeksgebied wordt gevormd door de oostrand van de Sloekreek.

Aanvullende gegevens
Via waarneming.nl werden enkele tientallen bruikbare waarnemingen verkregen, vooral van Staartmees en Boomkruiper. Deze gegevens zijn meegenomen in het onderzoek.

Karel Leeftink, Veerse Singel 226, 4332 TG Middelburg

Jaco Walhout, Verwerijstraat 25, 4331 TA Middelburg

Soort	Datumgrenzen	Fusieafstand
Staartmees	1 maart – 31 mei	500 meter
Pimpelmees	15 maart – 30 juni	300 meter
Fitis	15 maart – 30 juni	300 meter
Boomkruiper	1 februari – 20 juni	200 meter
Spreeuw	1 april – 31 mei	100 meter

Noot: fusieafstand geeft aan binnen welke afstand twee elkaar niet-uitsluitende waarnemingen tot één territorium worden gerekend.

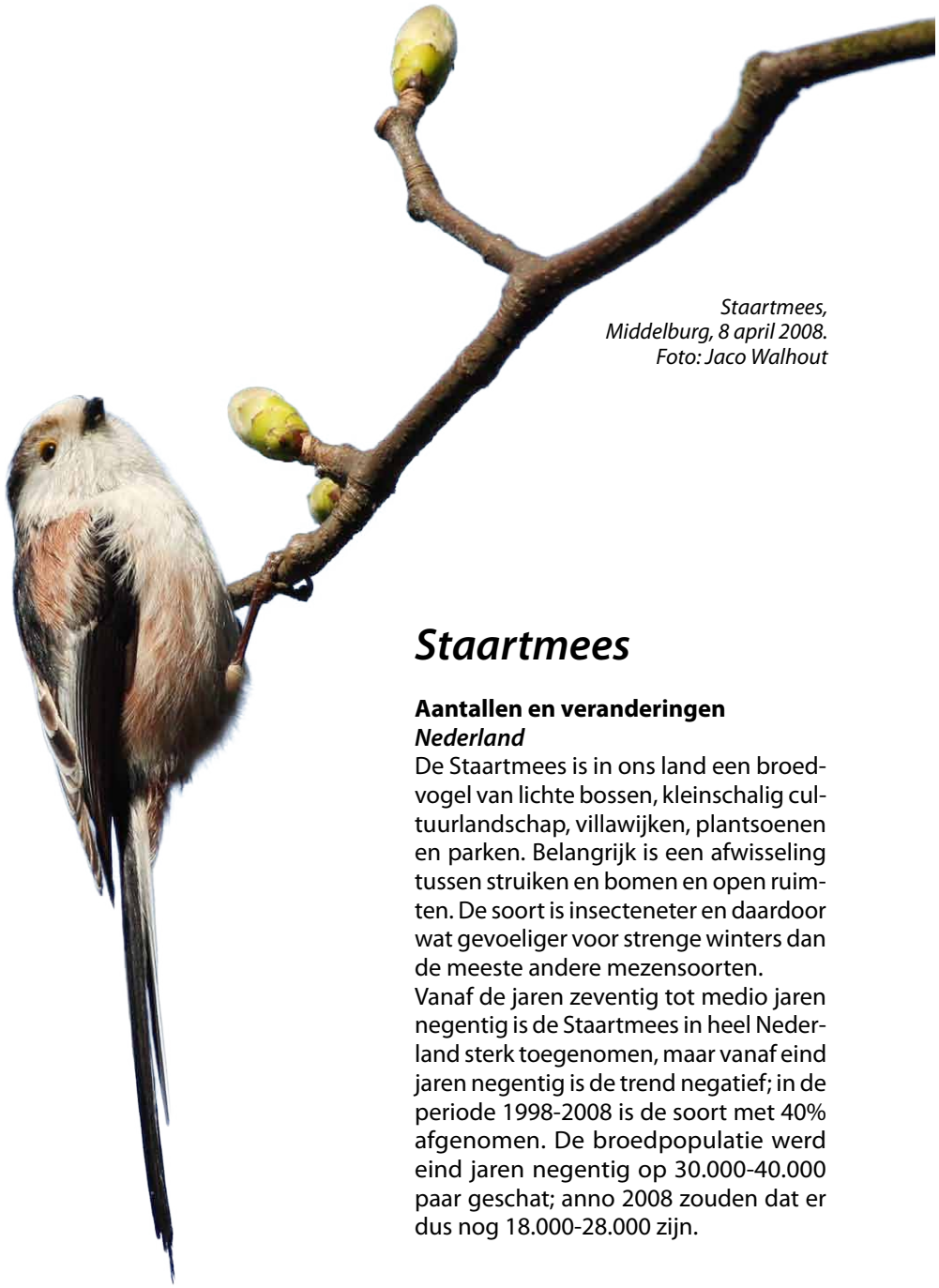

Staartmees,
Middelburg, 8 april 2008.
Foto: Jaco Walhout

Staartmees

Aantallen en veranderingen

Nederland

De Staartmees is in ons land een broedvogel van lichte bossen, kleinschalig cultuurlandschap, villawijken, plantsoenen en parken. Belangrijk is een afwisseling tussen struiken en bomen en open ruimten. De soort is insecteneter en daardoor wat gevoeliger voor strenge winters dan de meeste andere mezensoorten.
Vanaf de jaren zeventig tot medio jaren negentig is de Staartmees in heel Nederland sterk toegenomen, maar vanaf eind jaren negentig is de trend negatief; in de periode 1998-2008 is de soort met 40% afgenomen. De broedpopulatie werd eind jaren negentig op 30.000-40.000 paar geschat; anno 2008 zouden dat er dus nog 18.000-28.000 zijn.

Zeeland

In de jaren negentig was de Staartmees in Zeeland een weinig talrijke broedvogel, die met

name op de zandgronden van Oost-Zeeuws-Vlaanderen en in de binnenduinranden van de Kop van Schouwen en van Walcheren broedde. Elders was de soort ronduit schaars. De aantallen waren sinds 1975, toen naar schatting 25-50 paar in de provincie broedde, toegenomen tot 125-175 paar. Een en ander hing samen met een toename van geschikt biotoop.

Walcheren

Het eerst bekende broedgeval op Walcheren dateert van 1883 bij Oostkapelle. Sindsdien is de soort een regelmatige broedvogel, die van 18 paar in 1966 en 35-50 paar midden jaren tachtig, begin jaren negentig tot 45-60 paar toegenomen was. Bijna een kwart van de Walcherse Staartmezen broedde in Oranjezon en omgeving. Daarnaast was de soort bekend van de binnenduinrand tussen Westkapelle en Vlissingen (6 paar) en voorts nestelde de soort regelmatig in Rammekenshoek, het Veerse Bos en wat meer incidenteel op Der Boede, op Ter Hooge en Het Zilveren Schor. In Middelburg broedde in 1989 3-4 paar

Resultaten onderzoek 2008

Tijdens de inventarisaties van 2008 werden in totaal 177 territoria vastgesteld, waarbij aangetekend dient te worden dat het noordelijk bos- en duingebied, specifiek Oranjezon, onvolledig geteld is. Het totaal aantal broedparen in de Manteling (Domburg-Vrouwenpolder) wordt op basis van bekende inventarisaties in de periode 1996-2004 op minimaal 30-35 paar geraamd.

Het is evident dat de Staartmees op Walcheren de afgelopen vijftien jaar enorm in aantal is toegenomen. Zo namen de aantallen in de binnenduinrand van de zuidwestkust toe tot 24 paar, een verviervoudiging ten opzichte van begin jaren negentig. Hoewel de Staartmees door onder meer verplaatsingen tijdens het broedseizoen een niet altijd even makkelijk te inventariseren soort is, mag op grond van de verzamelde gegevens ervan worden uitgegaan dat de Walcherse broedpopulatie in 2008 uit minimaal 200 broedparen bestond.

Verspreiding

De Staartmees komt tegenwoordig verspreid over het eiland voor. Alleen op het Platte van Walcheren en ten oosten van het Kanaal door Walcheren is de soort (nog) schaars. De binnenduinrand en duinbossen aan de zuidwest- en noordwestkust herbergen nog altijd een belangrijk deel van de broedpopulatie, zij het proportioneel aanmerkelijk minder dan tot voor kort. Ook in heel wat tuinen, plantsoenen en parken in Vlissingen en met name Middelburg is de Staartmees tegenwoordig een gewone verschijning. In Middelburg is de populatie bijna vertienvoudigd. Met uitzondering van Westkapelle, Aagtekerke, Kleverskerke en Rithem heeft elk dorp wel Staartmezen. Opvallend zijn wel de geringe aantallen in Veere en omstreken, waar op grond van de aangetroffen biotopen toch meer Staartmezen werden verwacht.

Hier en daar broedt de soort ook in wegbermbeplantingen. Er werd voor zover geregistreerd een voorkeur vastgesteld voor het broeden in coniferen, taxus en andere dichte hagen.

Samenvatting

De Staartmees heeft zich de laatste twee decennia op Walcheren ontwikkeld tot een algemene broedvogel, waarvan de aantallen de komende jaren door toename van geschikt broedbiotoop nog verder zouden kunnen toenemen. De toename op Walcheren lijkt haaks te staan op de landelijke ontwikkelingen. In Middelburg werd echter in de periode 2007-2009 eveneens een forse afname vastgesteld van 37 via 31 naar 26 paar. Mogelijk heeft een dergelijke afname zich de afgelopen jaren ook al in andere gebieden op Walcheren voorgedaan.

Pimpelmees

Aantallen en veranderingen

Nederland

Evenals de Koolmees is de Pimpelmees in Nederland een algemene broedvogel, zij het dat de aantallen ongeveer de helft lager liggen. De soort is meer dan de Koolmees een vogel met een grote voorkeur voor eikenbossen. Daar is het broedsucces het grootst en de wintersterfte het laagst. In steden en dorpen is het broedsucces betrekkelijk gering. Toch heeft ook de Pimpelmees geprofiteerd van menselijke hulp in de vorm van nestkasten; het bijvoederen in de winter schijnt op wintersterfte echter nauwelijks een invloed te hebben. De alom geconstateerde vervroeging van de eerste eileg als gevolg van hogere voorjaarstemperaturen kan op termijn het algehele broedsucces negatief beinvloeden.

Eind jaren negentig broedden in Nederland ca. 275.000-325.000 paar, ongeveer het dubbele van de aantallen in de jaren zeventig. De aantallen nemen nog steeds toe.

Zeeland

In de jaren negentig was de Pimpelmees in Zeeland met 2500-3000 paar een talrijke broedvogel van loof- en gemengde bossen en voorts overal waar maar voldoende broedgelegenheid aanwezig was.

Walcheren

Hoewel op enkele plaatsen eind jaren tachtig een achteruitgang werd vastgesteld, was de Pimpelmees aan het einde van de vorige eeuw een gewone, talrijke broedvogel. De soort had een sterke voorkeur voor hoogopgaand loofhout en was daar talrijker dan de Koolmees: de dichtheden in ontwikkelde bossen, oudere parken en begraafplaatsen liepen op tot plaatselijk 76 paar/100ha. Daarnaast kwam de soort veel voor op landgoederen en langs kreken, zoals in Rammekenshoek en bij Veere. In stedelijk gebied waren de dichtheden vrij laag (Middelburg: 6 paar/100ha). Begin jaren negentig werd de Walcherse populatie op 400-550 paar geschat.

Resultaten onderzoek 2008

Uit de inventarisatie van 2008 kan de weinig verrassende conclusie getrokken worden dat de Pimpelmees op Walcheren nog steeds een talrijke broedvogel is. De soort is op veel plaatsen sterk in aantal toegenomen. Zo werden in 1989 in Middelburg 60-65 paar vastgesteld; uit de inventarisaties in het kader van het stadsvogelproject in 2008 bleek, dat er nu maar liefst 220 paar in Middelburg nestelen. Zestig paar daarvan broeden in de relatief nieuwe wijken aan de oostkant van het Kanaal door Walcheren, waar in 1989 met moeite acht paar werden gevonden.

In totaal werden op heel Walcheren 804 territoria vastgesteld. Daarbij dient te worden aangetekend dat Oranjezon (1983 18-30 paar) en Rammekenshoek (1984: 23-24 paar, 2004 14 paar) niet en Westhove-Berkenbosch (1983 65, 1996 52 paar) onvolledig werden geteld. Bovendien werd een deel van de dorpen en steden (Westkapelle, Aagtekerke, Vlissingen, Oost-Souburg) slechts eenmaal en dan ook nog laat in het seizoen (begin

Pimpelmees, Dishoek, 8 november 2008. Foto: Thomas Luiten

mei geteld). Uit onderzoek in Middelburg blijkt dat de trefkans dan lager dan 60% is (zie figuur 1). Met dit alles rekening houdend wordt de populatie op Walcheren in 2008 op 1000-1100 paar geschat.

Figuur 1. Pimpelmees trefkans in procenten

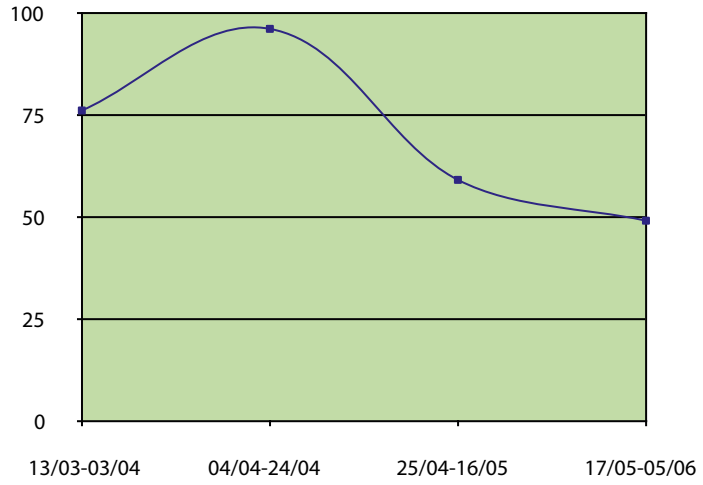

Verspreiding

De Pimpelmees komt overal op Walcheren voor, maar de grootste aantallen broeden in de steden, bossen en de binnenduinrand. Middelburg spant daarbij met de reeds genoemde 220 paar de kroon, maar ook in Vlissingen (telling 70 paar, schatting 100 paar) en Oost-Souburg (telling 34 paar, schatting 50 paar) komen veel Pimpelmezen voor.

In de binnenduinrand is de Pimpelmees talrijk tussen Dishoek en Zoutelande, maar vooral tussen Domburg en Oostkapelle. Oostkapelle is de enige kern op Walcheren waar de Pimpelmees talrijker is dan de Koolmees: 45 paar, die met name in de recreatieterreinen en villawijken buiten de eigenlijke dorpskern voorkomen. Ook Domburg heeft een aanzienlijk Pimpelmeesbestand (34 territoria). In de binnenduinrand en de kreekbossen is de soort ten opzichte van begin jaren tachtig licht in aantal teruggelopen. Op het platteland komen overal wel Pimpelmezen voor, zij het in lage dichtheden. Er wordt vooral bij boerderijen gebroed, hier en daar ook in wegbeplanting. Daarnaast heeft elk dorp op het "Platte" wel een - meestal kleine - Pimpelmezenpopulatie.

Samenvatting

De Pimpelmees is op Walcheren een talrijke tot zeer talrijke broedvogel, die overal verspreid op het eiland voorkomt, vooral in de grote steden en in mindere mate in bossen in de binnenduinrand en andere bosgebieden. De soort is de afgelopen decennia sterk in aantal toegenomen. In stedelijk gebied profiteert de soort optimaal van het nestkastenaanbod. In bosgebieden neemt de soort juist iets af.

Koolmees

Aantallen en veranderingen

Nederland

In Nederland is de Koolmees een wijd verspreide, zeer talrijke broedvogel van steden, dorpen, bossen en duinen, kortom, overal waar maar geschikte broedholten en uiteraard een toereikend voedselaanbod te vinden zijn. Van oorsprong broedend in natuurlijke holten heeft de Koolmees de afgelopen eeuw enorm geprofiteerd van aanvullende broedgelegenheid in de vorm van nestkasten. Daarnaast is de wintersterfte vermoedelijk erg afgenomen door het rijke voedselaanbod op voederplanken en -tafels.

Eind jaren negentig broedden in Nederland ca. 500.000-600.000 paar. Het laatste decennium wordt gesproken van een mogelijke afname door veranderende klimaatomstandigheden en verminderd broedsucces. Landelijke monitoringgegevens laten echter een toename zien van een kleine 20% over de periode 1990-2007. In loofbos en duingebieden is de laatste decennia wel sprake van een licht negatieve trend (circa 10% afname).

Zeeland

In de jaren negentig was de Koolmees in Zeeland een gewone, zeer talrijke broedvogel, die in de decennia daarvoor sterk nog in aantal toegenomen was. De Zeeuwse broedpopulatie werd eind jaren tachtig op 6000-7500 paar geschat.

Walcheren

Ook op Walcheren is de Koolmees al van oudsher een gewone verschijning. Naast de duinstrook - en met name de duinbossen tussen Domburg en Oostkapelle, waar

Koolmees, Middelburg, 23 januari 2008. Foto: Mario Aspeslagh

in de jaren negentig ongeveer een kwart van alle Koolmezen te vinden was - was de soort goed vertegenwoordigd in stedelijk gebied. Er werd gebroed in groenstroken, plantsoenen, parken, maar ook in kleine achtertuintjes; alleen in pas opgeleverde nieuwbouwwijken kwam de soort nauwelijks voor, zoals in Dauwendaele (Middelburg), waar in 1989 slechts acht paar broedde. Ook op buitenplaatsen en in en rond de kreken kwam de soort voor, zij het dat de aantallen daar geringer waren dan die van de Pimpelmees. De Walcherse populatie werd begin jaren negentig op een stabiele 800-1000 paar geschat.

Figuur 2. Koolmees trefkans in procenten

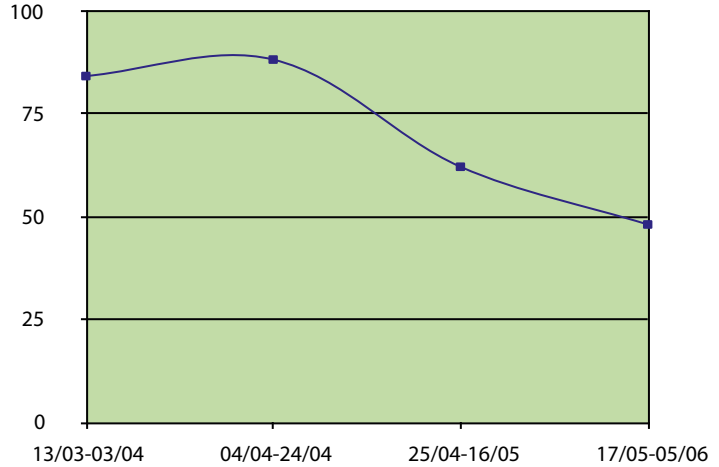

Resultaten onderzoek 2008

In 2008 werden niet minder dan 1281 territoria vastgesteld. Dit is exclusief de binnenduinrand tussen Domburg en Vrouwenpolder en exclusief drie andere bosgebieden, te weten het Nollebos, Rammekenshoek en het Veerse krekengebied. Een aantal dorpen en ook Souburg en Vlissingen zijn slechts eenmaal bezocht, het laatste belangrijke gebied ook nog eens vrij laat in het seizoen (eerste decade mei). Uit onderzoek in Middelburg blijkt dat gedurende inventarisatierondes na 25 april 40-50% van alle territoria wordt gemist (zie figuur 2). Alles wegende en meenemende kan de totale Walcherse populatie, voorzichtigheidshalve met brede marges, op 1500-1700 paar worden geschat.

Verspreiding

De Koolmees komt verspreid over geheel Walcheren voor en ontbreekt alleen in aaneengesloten akker-weidegebieden zonder opgaande begroeiing. In het agrarisch gebied is de soort wel present op boerenerven en ook in houtsingels langs wegen, zelfs op plaatsen die op het eerste gezicht weinig geschikt lijken als broedlocatie door de afwezigheid van natuurlijke holtes en nestkasten. De belangrijkste aantallen zijn te vinden in bebouwd gebied. In Middelburg werden (gedurende een gedegen inventarisatie met vijf bezoekrondes) precies 350 territoria gevonden, het dubbele van de aantallen in 1989 (160-180). De toename in Middelburg deed zich in vrijwel alle wijken voor. Uitzonderingen vormden de Bolwerken (afname) en Arnestein (stabiel). De grootste toename (400-500 %!) deed zich voor in oudere nieuwbouwwijken zoals Reijershove en Dauwendale. Ook zeer nieuwe wijken als de Veerse Poort zijn echter in hoog tempo gekoloniseerd, vooral door de ruime aanwezigheid van broedgelegenheid in de vorm van nestkasten. In Vlissingen (153 geteld, schatting 215) en Oost-Souburg (57 geteld, schatting 70) komt de soort in vergelijkbare dichtheden

voor. De soort komt verder in alle dorpen voor (totaal dorpen 324 gevonden territoria), met hoge aantallen in Domburg (32) en Oostkapelle (43).

Bos-/duingebieden zijn op Walcheren aantalsmatig relatief onbelangrijk voor de soort (maximaal 350 paar = 18-25% van totaal). Bovendien lijkt hier conform de landelijk trend sprake van een negatieve tendens (Rammekens 1984 13-18 paar, 2004 10 paar, deelgebieden Oranjezon 1983 23 paar, 2002 en 2003 respectievelijk 14 en 20 paar). Het lijkt erop dat de aantallen in bosgebieden zijn toegenomen tot medio jaren negentig (bijv. Westhove-Berkenbosch 1983 42 paar, 1996 53 paar) en daarna zijn gestabiliseerd of afgenomen.

Samenvatting
Het aantal territoria van de Koolmees op Walcheren is tegen eerdere verwachtingen in bijna tweemaal zo hoog als eerdere schattingen eind jaren negentig. Deze schattingen zijn in retrospectief vermoedelijk iets te conservatief geweest, onder andere omdat weinig bekend was over het voorkomen in stedelijk gebied. Anderzijds is het zo dat de soort juist in stedelijk gebied sterk is toegenomen, vooral door toename en het ouder worden van groen, de toename van nestkasten en voor een deel ook door de toename van bebouwd gebied. In bossen, buitenplaatsen en het duingebied lijkt de laatste decennia sprake van een (geringe) afname.

Boomkruiper

Aantallen en veranderingen
Nederland
De Boomkruiper is in Nederland een talrijke broedvogel, die tegenwoordig bijna overal in het land voorkomt (in het jaar 2000 in 85% van de atlasblokken). De hoogste dichtheden worden gevonden in bosrijke gebieden op de zuidelijke en oostelijke zandgronden, en plaatselijk in de binnenduinrand en tuinen en parken in stedelijk gebied. De soort ontbreekt plaatselijk in de zeer open kustgebieden van Groningen, Friesland en de Zeeuwse Eilanden. Boomkruipers broeden bij voorkeur in oude loofbossen, specifiek oudere eiken- en eikenbeukenbossen. De soort is een weinig kieskeurige holenbroeder; nesten worden gebouwd achter loszittende stukken schors, in klimop, in spleten van bouwwerken en in nestkasten.

In vergelijking met de jaren zeventig is in ons land het verspreidingsgebied met 20% toegenomen, maar het aantal paren is meer dan verdubbeld van 30.000-50.000 medio jaren zeventig tot 80.0000-120.000 in 1998-2000. De soort is gevoelig voor strenge winters, maar de populatie hersteld zich doorgaans snel, ondermeer doordat de soort grote legsels heeft en in gunstige jaren twee broedsels grootbrengt. Sinds 2003 stabiliseert het aantal broedparen.

Zeeland
Boomkruipers broeden al lange tijd in de binnenduinbossen van Walcheren en Schouwen (voor 1970 enige tientallen paartjes). Tot de jaren veertig werd ook in klein aantal gebroed in knotwilgen, boomdijken, hoogstamboomgaarden en boomweiden in Zuid-Beveland. Vanaf de jaren zeventig wordt gesproken over een toename in Zeeland, zowel op de zandgronden in Zeeuws-Vlaanderen als in de binnenduinrand, bosgebieden, populierendijken en in stedelijk gebied. In de periode 1983-1991 werd de Zeeuwse populatie op 175-250 paar geschat en de aantallen zouden stabiel zijn.

Walcheren
Voor 1969 kwam de soort uitsluitend in klein aantal (6-20 paar) voor in bossen in de binnenduinrand bij Valkenisse en tussen Domburg en Vrouwenpolder. In 1983-84 werden 39-52 territoria gevonden. Begin jaren negentig werd de stand op 50-60 paar geraamd en was de verwachting dat de aantallen verder zouden toenemen.

Resultaten onderzoek 2008
In 2008 werden 56 territoria gevonden. Een deel van deze territoria werd vastgesteld in de niet of nauwelijks onderzochte kerngebieden tussen Domburg en Vrouwenpolder (Hoogduin 1, Westhove-Berkenbosch 10, Oranjezon 3, Overduin/Zeeduin 3) en onvolledig onderzochte binnenduinrand van ZW-Walcheren (6). De gegevens uit 2008 en de aantallen uit bestaande gebiedsinventarisaties uit de jaren 1983-2003 gecombineerd met de bekende informatie over landelijke aantalsontwikkeling levert een populatieschatting van 100-120 paar op.

Verspreiding
De soort komt op Walcheren uitsluitend voor in loofhout en prefereert hierbij oudere bossen. De soort rukt het laat-

ste decennium echter op in naoorlogse aanplant (bijv. Toorenvliedt, ter Hooge, Veerse Bos, Rammekenshoek). Het duurt gemiddeld 40-50 jaar voordat dergelijke bossen geschikt zijn als broedhabitat voor de Boomkruiper.

Het zwaartepunt van de verspreiding ligt nog altijd in de bosrijke gebieden langs de kust en wel in de binnenduinbossen en op aangrenzende buitenplaatsen. Deze gebieden vielen buiten ons project en de beschikbare gegevens uit 2008 zijn dan ook zeer onvolledig en nauwelijks bruikbaar. Tussen Dishoek en Zoutelande werden 6 territoria vastgesteld, bijna evenveel als in 1983 (7). Vermoedelijk ligt het aantal broedparen hier anno 2008 eerder rond de 10-12. In het Nollebos werden 2 territoria gevonden (1983 0, 2004 1). De belangrijkste broedgebieden bevinden zich tussen Domburg en Vrouwenpolder, met hoge dichtheden in Hoogduin/ Duinvliet (1983 5-8 paar), Westhove-Berkenbosch (1983 15-17 paar, 1996 28 paar), het Oranjebos (1983 4-9 paar), Centraal-Oranjezon (1983 0, 2002 1, 2003 5 paar) en Overduin/ Zeeduin (1983 6-7 paar). Van vrijwel al deze kerngebieden zijn geen recente inventarisaties bekend. In gebieden die na 1983 wel zijn geïnventariseerd is een forse toename vastgesteld. In het hele noordelijke duingebied zullen naar verwachting minimaal 65-80 paar Boomkruipers broeden (tegen 31-40 in 1983).

Buiten eerder genoemde gebieden komt de soort verspreid voor in Middelburg. De soort heeft zich hier vermoedelijk begin jaren tachtig gevestigd (Toorenvliedt)en nam toe tot ca. 4 paar in 1990 (Bolwerken, Ter Veste). In zowel 2007 als 2008 werden 10 territoria gevonden; de soort heeft zich verder uitgebreid en broedt tegenwoordig ook in het Prooyens Park en ten zuiden van het kanaal (begraafplaats en nabijgelegen parkje).

Elders op Walcheren ontbreekt de soort vrijwel in stedelijk gebied; in Vlissingen werden territoria gevonden in de villawijk achter de boulevard, grenzend aan het Nollebos en in een groenstrook aan de noordgrens. In de jaren negentig kwam de soort ook voor in het plantsoen tegenover het ziekenhuis. In Serooskerke werd de soort niet vastgesteld in het broedseizoen, maar er zijn wel recente waarnemingen bekend van landgoed Welgelegen, een potentieel goede broedplaats. In Oostkapelle werd 1 territorium gevonden. Recent heeft de soort zich gevestigd op landgoed Ter Hooge (2008 2 paar). De soort ontbrak hier in ieder geval tot 1989 als broedvogel. Ook op de buitenplaatsen Moesbosch en Der Boede (2008 2 paar) ontbrak de soort tot in de jaren tachtig (1983 0 paar). Verder werden op buitenplaatsen en in grote tuinen ten zuiden van de weg Domburg-Oostkapelle 4 broedparen gevonden. Ten zuiden van Oostkapelle en ten zuiden van Vrouwenpolder werden territoria vastgesteld in naoorlogse bosaanplant.

In Rammekenshoek worden het laatste decennium regelmatig Boomkruipers gezien en gehoord. In 2004 kon broeden nog niet worden vastgesteld, in 2008 werd 1 zeker territorium gevonden. Er is hier zekere ruimte voor expansie. In het Veerse Bos en Buiten de Veste werden 5 zingende vogels opgemerkt. Ook hier ontbrak de soort nog in 1984, in 2004 werden 2 territoria vastgesteld. Verder werd een territorium gevonden in bosschages langs het Veerse Meer ten zuidoosten van Veere.

Samenvatting

De Boomkruiper is op Walcheren een talrijke broedvogel. De aantallen zijn de laatste decennia sterk toegenomen. Ten opzichte van begin jaren tachtig is er sprake van een verdubbeling van het aantal broedparen. In de bestaande broedgebieden zijn de aantallen en dichtheden verder toegenomen. Daarnaast breidt de soort zijn areaal uit door kolonisatie van naoorlogse aanplant en stedelijk gebied. Voor de komende jaren wordt een verdere toename verwacht.

Spreeuw

Aantallen en veranderingen

Nederland

In Nederland is de Spreeuw een wijd verspreide, zeer talrijke broedvogel van steden, dorpen en bossen, kortom, overal waar maar geschikte al dan niet natuurlijke broedholten te vinden zijn. Het voedsel - met name bodemdieren als emelten, kevers, maar ook rupsen en vlinders - wordt gezocht in omliggende weiden, op gazons en in parken en plantsoenen, die niet verder dan 500 meter van de broedlocaties verwijderd mogen zijn.

Eind jaren negentig broedden in Nederland ca 500.000-900.000 paar, aanzienlijk (30-40%) minder dan midden jaren tachtig, toen de broedpopulatie op 750.000-1.300.000 broedpaar werd geschat. Deze afname zou ondermeer samenhangen met de omzetting van grasland in akkerland en de verdroging van het resterende grasland met een bijbehorende afname van het voedselaanbod.

Zeeland

In Zeeland is de Spreeuw al lang een gewone broedvogel, maar over aantalfluctuaties is weinig bekend. Begin jaren tachtig werd de Zeeuwse populatie op 16.000-25.000 paar geschat, tien jaar later op 10.000-15.000 paar. De soort kwam in vrijwel alle biotopen voor, maar de hoogste dichtheden werden vastgesteld in de binnenduinrand en goed ontwikkeld bos bij landgoederen en op de zandgronden van Zeeuws-Vlaanderen. Daarnaast was de soort goed vertegenwoordigd in groene wijken van de grote steden.

Walcheren

Op Walcheren was de soort tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw een talrijke broedvogel van bosgebieden in de binnenduinrand (1983 De Manteling 50-58 paar, Vebenabos 10-14 paar). In de jaren negentig bleek de soort vrijwel verdwenen als broedvogel in deze bosgebieden (bijv. afname van 37 paar in 1983 naar 2 paar in 1996 in bosgebied Westhove-Berkenbosch). Verder was de soort een talrijke broedvogel in de grote steden, in dorpen en op boerderijen. De stand werd eind jaren tachtig op 3000-5000 paar geschat, wat vermoedelijk een te optimistische schatting was.

Resultaten onderzoek 2008

In totaal werden tijdens de inventarisatie van 2008 665 territoria van de Spreeuw vastgesteld. Het ging daarbij om zingende, territoriumhoudende mannetjes, maar vooral ook om 100% zekere broedgevallen (voedselvluchten van oudervogels, luid roepende jongen onder de pannen). Ondanks dat de Spreeuw in het voorjaar een opvallende en luidruchtige verschijning is, zullen toch nog wat territoria gemist zijn; na medio april is de zangfrequentie vrij laag en medio mei vliegen de eerste jongen al uit. Binnen de periode 1 april-15 mei moesten dus alle territoria opgespoord worden, wat gezien de grootte van het onderzoeksgebied geen sinecure was.

Al met al mag worden uitgegaan van een huidige broedpopulatie van 700-750 paar. Dat betekent dat de Spreeuw in nog geen twee decennia met 75-85% in aantal afgenomen zou zijn.

Verspreiding

De Spreeuw broedt verspreid over heel Walcheren met concentraties in de grote steden (Middelburg 174 en Vlissingen/Souburg 134 paar) en in de dorpen, waar in totaal 306 paar werden vastgesteld. Daarnaast werden her en der op het platteland broedende Spreeuwen gevonden bij boerderijen, bunkers en bosjes (totaal 51 paar). Opvallend is het vrijwel verdwijnen van de eertijds bloeiende bestanden in de binnenduinrand. De 12-17 paar (1983) tussen Dishoek en Zoutelande en die van het Vebenabos zijn totaal verdwenen en ook in de duinbossen tussen Oostkapelle en Domburg is vrijwel geen Spreeuw meer te vinden. Dit is - een schrale troost - in overeenstemming met de overal in den lande vastgestelde significante afname in bosgebieden. Maar ook in de steden gaat het niet goed met de Spreeuw. Zo duikelde het aantal broedende Spreeuwen van de binnenstad van Middelburg van 38 paar (1996) tot slechts 4 paar. Daar staat tegenover, dat de soort nog vrij talrijk is in de nieuwe wijken ten oosten van het Kanaal door Walcheren, waar tegenwoordig bijna de helft van alle Middelburgse Spreeuwen huist (84 paar). Helaas zijn geen 'historische' aantallen bekend van deze wijken. Op de dorpen valt op dat de Spreeuw het 'goed doet' in verder vogelarme kernen als Serooskerke, Meliskerke en Westkapelle. Veere en Kleverskerke zijn de enige dorpen zonder broedende Spreeuwen.

Samenvatting

De Spreeuw is met 700-750 paar een talrijke broedvogel op Walcheren en met name van de steden en dorpen. Van de populaties van nog maar goed twintig jaar geleden is echter nog maar een fractie over. Gevreesd wordt dat de afname zich de komende jaren verder doorzet. In Middelburg kelderde het aantal territoria van 174 in 2008 naar 145 in 2009.

Dankwoord

We willen iedereen die in 2008 waarnemingen van de geïnventariseerde soorten direct of via waarneming.nl aan ons doorgaf hartelijk danken.

Literatuur

Van Dijk A.J., Boele A., Hustings F., Koffijberg K. & Plate C.L. 2009. Broedvogels in Nederland in 2007. SOVON-monitoringrapport 2009/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen

Geertse G. et al 2005. (Bonus-CD) Broedvogelinventarisatie Duingebied Oranjezon 2003, inclusief Broedvogelinventarisatie Oranjezon en Oranjebosch 2002 en Bijzondere vogelwaarnemingen in Oranjezon 2002-2004. Werkgroep Vogelonderzoek Oranjezon.

Mostert K. 1989. Broedvogelinventarisatie van Middelburg in 1989. Biogeografisch Informatie Centrum, Arnhem.

Smulders B.J. & Joosse A. 1969. Avifauna van Walcheren. Wetenschappelijke mededelingen KNNV no. 82, Hoogwoud.

SOVON Vogelonderzoek 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Vergeer J.W. 1997. Broedvogels van de Manteling in 1996. Staatsbosbeheer regio Deltagebied, Ministerie van landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Vergeer J.W. & van Zuylen G. 1994. Broedvogels van Zeeland. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse natuurhistorische Vereniging, Utrecht.

Walhout J.M. 2007. Broedvogelinventarisatie Middelburg 2007. Gemeente Middelburg

Walhout J.M. 2008. Broedvogelinventarisatie Middelburg 2008. Gemeente Middelburg

Walhout J.M. 2009. Broedvogelinventarisatie Middelburg 2009. Gemeente Middelburg

Walhout J.M. & Twisk F. 1998. Vogels van Walcheren, Stichting Avifauna van Walcheren, Meulenberg, Middelburg.

Van Zuylen G.J.C. & Vergeer J.W. 1991. Broedvogelonderzoek Zeeland deelgebied Walcheren. PPD voor Zeeland, Middelburg.

Broedvogelonderzoek van Spotvogel en Bosrietzanger op Walcheren in 2009

Het afgelopen voorjaar heb ik een integrale inventarisatie van Spotvogels en Bosrietzangers op Walcheren uitgevoerd. Daartoe heb ik vanaf begin mei tot eind juli heel Walcheren verscheidene malen afgefietst en waar nodig lopend aanvullende tellingen verricht. In totaal heb ik hieraan een dikke tachtig uur besteed. Daarnaast heb ik alle op waarneming.nl ingevoerde waarnemingen van genoemde soorten voor Walcheren en mondeling dan wel via de mail aan mij doorgegeven waarnemingen aan mijn gegevens toegevoegd. Deze waarnemingen kwamen overigens grotendeels overeen met mijn gegevens. Al met al is er een vrij goed beeld ontstaan van het voorkomen van beide soorten op het eiland.

Bosrietzanger, Quarlespolder, 26 juni 2009. Foto: Jaco Walhout

De inventarisaties zijn een vervolg op inventarisaties die in 2004 (Spotvogel) en 2005 (Bosrietzanger) volgens dezelfde methodiek verricht zijn. Gegevens kunnen dus met elkaar vergeleken worden en geven een inzicht in veranderingen in aantallen en verspreiding van beide soorten op Walcheren.

Bij de verwerking van de gegevens is uitgegaan van de door SOVON voor broedvogelinventarisaties vastgestelde criteria (minimale aantal valide waarnemingen, datumgrenzen, fusieafstanden, etc.).

Karel Leeftink

Spotvogel

Aantallen en veranderingen

Nederland

De Spotvogel is in Nederland een vrij talrijke broedvogel, die met 20.000 broedpaar aan het begin van deze eeuw in vrijwel heel Nederland voorkomt, maar die vermoedelijk al jarenlang afneemt. Opgaand geboomte met houtwallen, wegbeplantingen, windsingels rond campings en niet al te oude begroeiing op buitenplaatsen, begraafplaatsen en industrieterreinen is het geprefereerde broedbiotoop.

Zeeland

De Spotvogel is in Zeeland altijd een wijd verbreide broedvogel geweest. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd de stand op ca. 2500-3000 paar geschat, waarbij aangetekend werd dat de aantallen waarschijnlijk aanzienlijk lager waren dan die van aan het begin van de eeuw.

Weliswaar was door het afsluiten van de zeearmen en het daarmee ontstaan van struweelvegetaties nieuw broedbiotoop ontstaan, maar door de inundaties en watersnoodramp was eerder veel geschikt broedbiotoop verloren gegaan.

Walcheren

Op Walcheren was de soort begin jaren negentig van de vorige eeuw een vrij talrijke broedvogel met ca. 150 paar. In het hiervoor genoemde onderzoek van 2004 werden in totaal 132 territoria vastgesteld en werd de broedpopulatie op maximaal 145 paar geschat. Het grootste gedeelte van de hier broedende Spotvogels werd in hoog opgeschoten struweel en bomen in wegbermen en in erfbeplanting van boerderijen en campings aangetroffen; daarnaast waren tuinen en windsingels belangrijk broedbiotoop.

Resultaten onderzoek 2009: aantallen en veranderingen

Uit de gegevens van 2009 blijkt dat de landelijk hier en daar vastgestelde achteruitgang van de Spotvogel nu ook op Walcheren daadwerkelijk doorzet. Met 108 vastgestelde territoria (en een veel uitgebreider waarnemersnet dan in 2004) is de Spotvogel weliswaar nog steeds een vrij algemene broedvogel, maar meer dan 110-120 paar broeden er op Walcheren niet langer.

Verspreiding

In de verspreiding van de Spotvogel over Walcheren is niet veel veranderd. Ten oosten van het kanaal door Walcheren, waar in 2004 al niet veel Spotvogels voorkwamen (10), is het aantal verder afgenomen tot hooguit acht territoria.

Ten westen van het Kanaal komt de soort overal voor, zij het in geringe dichtheden. Alleen rond Westkapelle (het 'nieuwe' dorpsbos en de kreken), Klein-Mariekerke en langs de Walcherseweg (Middelburg-Grijpskerke) komt de soort evenals in 2004 in wat hogere dichtheden voor. Opvallend is het vrijwel verdwijnen van de soort rond Biggekerke en het teruglopen in aantal langs de Prelaatweg tussen Aagtekerke en Westkapelle (2004: 9-10 territoria: 2009: 4). Daarentegen lijkt de soort in de Manteling en omliggende polders wat toegenomen te zijn. Uit de stedelijke gebieden - waar de soort vroeger eind jaren tachtig nog volop voorkwam (Middelburg: 28-28 paar) - is de soort, afgezien van enkele territoria aan de randen - geheel verdwenen.

Samenvatting

Hoewel de afname van de Spotvogel op Walcheren tot aan het begin van deze eeuw licht was, lijkt deze nu toch duidelijk door te zetten. Geschikt broedbiotoop lijkt voldoende voorhanden te zijn, zodat de oorzaken buiten Walcheren (Nederland) gezocht dienen te worden. Wellicht zijn de klimaatveranderingen aan deze achteruitgang debet, waardoor de Spotvogel op termijn zelfs uit West-Europa zou verdwijnen en de kern van zijn verspreiding veel noordelijker zou komen te liggen.

Bosrietzanger

Aantallen en veranderingen

Nederland

De Bosrietzanger is in Nederland een talrijke broedvogel, die in vrijwel heel Nederland voorkomt. Zeeuws-Vlaanderen, de Biesbosch, de IJsselmeerpolders, de kop van Overijssel en het grote rivierengebied leveren het leeuwendeel van de 70.000-110.000 broedpaar.

De Bosrietzanger heeft graag natte ruigtevegetaties met brandnetels, wilgenroosjes, fluitekruid en moerasspirea. Riet met wilgenbosjes vormen het favoriete biotoop.

De soort neemt vermoedelijk al jarenlang toe, onder meer het gevolg van een wat natuurlijker water- en oeverbeheer, de ontwikkeling van nieuwe natuur en mogelijke veranderende biotoopkeuze.

Zeeland

In Zeeland broedt de soort al van oudsher, waarbij met name het talrijk voorkomen in Zeeuws-Vlaanderen opvalt. Daar worden lokaal dichtheden van 0,8-0,9 paar/km^2 vastgesteld.

In heel Zeeland broedden in de jaren negentig 2400-2800 paar Bosrietzangers, tegenwoordig waarschijnlijk nog wat meer.

Walcheren

Voor de Tweede Wereldoorlog en de daarmee gepaard gaande inundatie, was de Bosrietzanger op Walcheren een gewone, talrijke broedvogel. Daarna ging het rap bergafwaarts: Eind jaren zestig werd de populatie op slechts 6-20 territoria geschat. Daarna herstelde de soort zich en midden jaren negentig broedden 75-125 paar op het eiland.

In 2005 werden in een onderzoek volgens dezelfde methodiek als dat van het afgelopen jaar 91 territoria op Walcheren vastgesteld; op basis daarvan werd de populatie op 100-120 paar geschat.

Opvallend was het relatief veel voorkomen van de soort ten oosten van het Kanaal door Walcheren, dat ca. 30% van de totale broedpopulatie herbergde, en het vrijwel ontbreken van de soort op het Platte van Walcheren, de akkerbouwgebieden rond Aagte-, Melis- en Grijpskerke.

Resultaten onderzoek 2009: aantallen en veranderingen

In 2009 werden in totaal 108 territoria vastgesteld, bijna 20 meer dan vijf jaar geleden, waarbij wel aangetekend dient te worden, dat het aantal doorgegeven waarnemingen aanmerkelijk hoger was dan in 2005. Opvallend is dat de Bosrietzanger zich pas laat vestigt; ongeveer de helft van (eerste) waarnemingen komen uit juni en zelfs nog enige in juli.

Op grond van de vastgestelde aantallen mag worden uitgegaan van een de laatste jaren stabiele broedpopulatie van 110-125 paar (0,5-0,6 paar/km^2), waarbij de trend licht positief is.

Verspreiding

De verspreiding van de Bosrietzanger op Walcheren wijkt nauwelijks af van die in 2005. Nog steeds is het 'Platte' vrijwel leeg, hoewel er wel enige territoria rond Grijpskerke werden gevonden. Het gebied ten oosten van het Kanaal door Walcheren telt nog steeds relatief veel Bosrietzangers (32 territoria), waarbij het 'bolwerk' Arnemuiden en de omgeving van Rammekenshoek eruit springen.

Aan de andere kant van het Kanaal zijn de zuid- en westkust van groot belang. De verspreiding is grotendeels die van 2005, maar hier en daar zij toch wat veranderingen vastgesteld. Zo zijn de aantallen in de bossen en aanplant ten westen van Biggekerke (2005: 12 territoria) sterk afgenomen ten faveure van de jongere aanplant bij onder meer Dishoek. De strook van Zoutelande via Kustlicht tot aan de kreken van Westkapelle herbergen heel wat Bosrietzangers. In en rond de kreken zelf is de stand stabiel. Opvallend is het vrijwel verdwijnen van Bosrietzangers in het wat landinwaarts gelegen landbouwgebied tussen Domburg en Oostkapelle. Ook in de akkers tussen Middelburg, Veere en Gapinge zijn vrijwel alle territoria van 2005 verdwenen. Tussen Oostkapelle en Vrouwenpolder zijn de aantallen daarentegen flink toegenomen.

Samenvatting

De broedpopulatie van de Bosrietzanger op Walcheren is de laatste jaren heel licht gestegen tot 110-125 paar. Zoals te doen gebruikelijk bij een opportunistische soort als de Bosrietzanger zijn er lokaal wel veranderingen in de verspreiding opgetreden; de soort komt bij ontstaan nieuw broedbiotoop, maar verdwijnt na een paar jaar al gauw weer als het biotoop niet meer aan de eisen voldoet. Een punt van aandacht is dat het broedbiotoop van de soort door waterschappen, boeren en wegbeheerders nogal gemakkelijk als "rommel" afgedaan en als zodanig behandeld wordt (klepelen, branden).